

Kan Nordens groddjur räddas?

Alarmerande tal under grodans år 2008

År 2008 har internationellt utsetts till grodans år, för att påminna om att minst en tredjedel av världens 6 000 groddjursarter är utrotningshotade enligt Världens naturskyddsförbund IUCN. Populationerna av hälften av arterna minskar ständigt och betydliga utdöenden har bevitnats sedan 1970-talet. 165 groddjursarter antas redan ha dött ut i världen. Grodornas globala utdöende är alarmerande också för människan, eftersom många arters hud utsöndrar ämnen som är viktiga råvaror för mediciner. Nya möjligheter upptäcks fortfarande och just nu utvecklas t.ex. en ny medicin mot HIV.

Hälften av groddjursarterna i Europa befaras försvinna före år 2050. Också de nordiska bestånden har gått tillbaka betydligt, men situationen är inte fullt så allvarlig som globalt. Fem av Nordens 15 groddjursarter är utrotningshotade i minst ett nordiskt land, och fyra arter är missgynnade. I Sverige är den grönläckiga paddan (*Bufo viridis*) akut hotad, liksom gölgrodan (*Rana lessonae*) i Norge.

Sjukdomar och förändringar i livsmiljön utgör de största hoten

Groddjuren hotas av fragmentering och förstöring av livsmiljöer. Dammar och våtmarker försvinner då de torkas, dikas, utfylls eller bebyggs. Som följd av fragmentering blir avstånden mellan dammarna för långa, och groddjuren kan inte sprida sig. Då minskar genutbytet mellan populationerna och små populationer kan krympa ytterligare eller till och med försvinna.

Dammar och våtmarker som lämpar sig för grodornas lek kan lätt eutrofieras, växa igen eller försuras som följd av mänsklig aktivitet. För att vattnet skall värmas upp måste dammarna hållas öppna och soliga. Försurning stör grodornas lek. Dammarna kan också förstöras av pesticider och gödsel från jordbruk. Grodornas förökning hotas dessutom av inplanterade fiskar och kräfter, som äter grodrom och yngel.

De nyaste hoten mot groddjuren i Norden är sjukdomar. I Slagelse kommun i Danmark hittades nyligen 1 200 döda ätliga grodor (*Rana esculenta*) i en enda damm. Det är ännu oklart hur ranaviruset som orsakade grodornas död har kommit till Danmark. Viruset förekommer annars bara i Asien, Australien, Italien och södra England.

Största orsaken till de kraftiga populationsminskningarna hos groddjuren sedan 1970-talet antas vara svampsjukdomen chytridiomycosis, som orsakas av parasitsvampen *Batrachochytrium dendrobatidis*. Svampen gör att grodornas hud sväller upp och hårdnar. Då hålls huden inte fuktig och hudandningen försvåras. Sjukdomen är påträffad på alla kontinenter förutom Asien. I Danmark förekommer den hos två grodarter, vanlig groda (*Rana temporaria*) och ätlig groda, men har tillsvidare inte påträffats i något annat nordiskt land.

Ändringar i klimatet påverkar groddjurens förökningstidpunkt. Tidig lek under varma vårar kan förstöras av kalla perioder senare på våren, och torra blir ett problem efter snöfattiga vintrar, då det är ont om smältvatten. Klimatuppvärmningen leder också till att dammarna värms upp, torkar och blir grundare, och då tränger UV-strålningen lättare igenom vattnet. UV-strålningen orsakar mutationer och förökningsproblem hos groddjur.

Under milda vintrar förbrukar paddor (*Bufo bufo*) mera energi i dvala eller partiell dvala än under kalla vintrar. Som följd av detta har honorna konstaterats vara mindre och i sämre kondition efter milda vintrar, och då lägger de färre och mindre ägg. Dålig kondition gör dem också mottagligare för sjukdomar, vilket försvårar förökningen ytterligare.

Groddjur

Groddjuren (Amphibia) är en klass inom ryggradsdjuren. Groddjuren är växelvarma och som vuxna halvt vattenlevande. I deras utveckling ingår också ett helt vattenlevande larvstadium, då de andas med gälar. Också det vetenskapliga namnet Amphibia syftar till dubbelt liv, dvs. liv både i vatten och på land. I havsvatten finns dock inga groddjur. Till groddjuren hör stjärtlösa groddjur (grodor och paddor), stjärtgroddjur (salamandrar) samt maskgroddjur. De har en viktig roll i ekosystemen, eftersom de är både bytesdjur och predatorer. Groddjur fångas av bland annat ormar, många däggdjur och fåglar. I Norden förekommer nio grodarter, tre paddarter och tre salamanderarter.

Lövgrodan inte längre utrotningshotad i Danmark

På Själland fanns på 1980-talet bara en handfull lövgrodor (*Hyla arborea*) kvar. Efter några misslyckade försök lyckades man äntligen plantera in lövgrodor i 60 nygrävda och restaurerade dammar på västra Själland. Nu uppgår populationen till över 1 000 lövgrodor, som sprider sig effektivt. Också på Bornholm, där arten för 15 år sedan var hotad har lövgrodan återhämtat sig som följd av restaurering av dess livsmiljöer. Åtgärderna för att rädda lövgrodan har varit framgångsrika, och arten är inte längre utrotningshotad i Danmark.

Även i Sverige har arbetet med lövgrodan varit framgångsrikt. Populationen i Skåne har på 20 år mer än fyrdubblats till över 10 000 spelande hanar tack vare restaurering av småvatten. Lövgrodor finns nu på över 800 platser i Skåne. Bild: Niels Sloth

Utöver ovannämnda hoten blir ett stort antal grodor överkörda årligen, då de rör sig över vägar i sin allt mera splittrade livsmiljö.

Upp till kamp för groddjuren

I Finland, Sverige, Norge och Danmark är alla groddjur fridlysta. Utgångspunkten för groddjursskydd är att skydda deras livsmiljöer. Det måste finnas dammar, våtmarker och fuktiga övervintringsställen för groddjuren. I Danmark är alla dammar över 100 m² skyddade som livsmiljöer för groddjur, och i södra Finland är det förbjudet att ändra naturtillståndet i dammar under en hektar, och små dammars näromgivning måste skötas så att särdragen bevaras. Dammarna kan förbättras genom restaurering och man kan också gräva nya dammar. På så sätt säkras de redan existerande beståndens fortbestånd samtidigt som populationernas tillväxt möjliggörs. Det är också bra att gräva djupare sänkor i dammarna, som ger skydd åt grodorna under torra somrar och också skyddar mot UV-strålning.

Klimatförändringen har en betydande roll i skyddet av groddjur, eftersom den också förvärrar många av de problem som inte är direkt orsakade av den. Dammarna torkar lättare om somrarna blir varmare, och chytridiomycosis sprids effektivare om temperaturen och fuktigheten blir gynnsamma för den. Klimatförändringen kan tillintetgöra annars bra skyddsåtgärder, om de inte anpassas till kraven som ställs av klimatförändringen.

Trots att groddjurens situation är oroväckande, är det tröstande att se att lokala åtgärder i Norden, så som inplanteringar och restaurering av livsmiljöer har varit framgångsrika och bidragit till att groddjurens levnadsvillkor har förbättrats.

Nya dammar åt gölgrodan i Norge

Gölgrodan (*Rana lessonae*) upptäcktes som en ny art i Norge år 1986, men dess uppföljning började först tio år senare. Arten hade en liten lokal population i tre dammar i Aust-Agder län. Populationens storlek varierade mellan 15–50 förökande vuxna individer, beroende på vinterns kyla. En handlingsplan för skyddet av den akut hotade gölgrodan gjordes år 2006.

I Aust-Agder började man genast verkställa handlingsplanen. Fisk, som äter rom och yngel, avlägsnades från dammar och nya fiskar hindrades från att komma till dem. Nya dammar grävdes också, och skuggande träd fälldes. Bara två år senare fanns grodor redan i fyra av fem nya dammar. På sommaren 2009 blir det klart om grodorna också börjar leka i de nya dammarna. I fortsättningen grävs ännu flera nya dammar i området, för att garantera att nätverket av dammar är tillräckligt tätt.

Gölgroda. Bild: Svein Nic. Nordberg

Större vattensalamandern skyddas

Större vattensalamandern (*Triturus cristatus*) hotas liksom andra groddjur av ändringar i livsmiljön. Dammarna minskar i antal och deras tillstånd försämras, och livsmiljöerna fragmenteras. Arten är klassificerad som sårbar i Finland och Norge. I Sverige bedöms arten vara livskraftig, men inventeringar år 2005 påvisade tillbakagång. Både Sverige och Norge har åtgärdsprogram för skydd av större vattensalamandern. I Finland är större vattensalamandern tillsvidare den enda groddjursarten som har gett upphov till konkreta skyddsåtgärder, och en skyddsplan för arten utarbetas som bäst.

Dammarna har restaurerats, och nya dammar grävs för att skydda större vattensalamandern. Fisk har avlägsnats från dammar, eftersom de äter salamanderns rom och yngel. Dammarnas stränder är också viktiga som viloplats och övervintringsställen för salamandern, och därför får de inte röjas för kraftigt, så att de blir för öppna. Lövträd borde föredras i närheten av dammarna och fisk får inte planteras ut i dammar där det inte finns fisk från förut. Det är också viktigt att markägarna känner till större vattensalamanderns förekomst, så att de kan beakta den, eftersom redan små åtgärder kan ha en stor betydelse för arten.

Finland, Estland och Danmark samarbetar om skydd av större vattensalamander i ett EU Life-projekt (2004–2008). Projektets mål är att garantera gynnsamma förhållanden för större vattensalamandern för att populationen skall hållas livskraftig. Samarbete med markägare och skogsvårdsföreningar, samt informering om arten och dess ekologi är en stor del av projektet.

Hane av större vattensalamander i lekdräkt. Bild: Ville Vuorio

Litteraturlförteckning på faktabladets hemsida:
www.miljo.fi/nordensnatur > Faktablad > Nordens groddjur